

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

Україна - поліетнічна держава, до складу населення якої входять різні за походженням і ступенем соціально-економічного розвитку громадяни. Це зумовлює полікультурність суспільного середовища, вимагає підготовки особистості, здатної сприймати і розуміти не лише власні, а й культурні цінності інших народів, спроможної до міжетнічної і міжкультурної комунікації.

Модернізація системи освіти, як це визначено в Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті, безумовно, залежить від якості реалізації освітою універсальної функції передачі молодим поколінням соціокультурного досвіду людства, національних культурних цінностей. Лише за таких умов з'являється можливість створити фундамент культури нації, народу, увійти у світовий полікультурний простір та в результаті утвердити в ньому свою культуротворчу місію. В межах загального національно-державного простору зіткнення культурних, етнічних інтересів створюють конфліктну ситуацію. У цьому контексті актуалізується проблема формування у сучасної молоді ціннісного плюралізму, менталітету співробітництва, культурного релятивізму та толерантності, становлення „діалогу культур” різних національностей, рас, віросповідань, поглядів, переконань.

Проблеми полікультурності та полікультурної освіти науковці почали вивчати в XX ст. Цей інтерес був зумовлений стрімкими глобальними процесами, які змінювали не лише політику та економіку планети і впливали на міжкультурні зв'язки[4]. Сучасна глобалізація підштовхує людство до інтеграції, яка, в свою чергу, може призвести до формування однополярного світу з єдиним управлінським центром. Тому людство має вирішити важливу проблему – збереження та розвиток культурної самобутності кожного

народу. Кожна національна культура містить загальнолюдські цінності, що є базою, на якій тримається будь-яка культура.

Таким чином процеси, що відбуваються у сфері культури, сприяють усвідомленню важливості розробки полікультурності, полікультурної освіти, оскільки вона є системотворчим принципом усіх глобальних складових існування людства.

У світі існує значна кількість держав, середовище яких є багатокультурним. Російський дослідник М.Матіс зазначав: «Полікультурне суспільство – найважливіша й основна категорія соціальної філософії й теоретичної соціології, що означає історично конкретний тип соціальної системи, яка припускає об'єднання різних національностей з усією сукупністю форм взаємодії й взаємозалежностей, де економіка виконує функцію адаптації, політика – досягнення мети, а культурні символи – підтримка зразка взаємодій у системі».

Україна належить до держав із полікультурним середовищем, яке формувалось на її теренах протягом віків. Одне покоління залишало після себе культурні традиції, інше, удосконаливши їх, передавало наступним. Співіснування різноетнічних груп у певних соціальних умовах сприяло напрацюванню соціального досвіду, певних норм взаємин.

Таким чином полікультурне суспільство – складна система, що об'єднує людей різноманітних національностей з усією сукупністю їх взаємодії й взаємозалежності. Наявність культурних відмінностей у межах одного середовища не могло не вплинути на систему освіти.

Полікультурний підхід в освіті пов'язаний з багатокультурною перспективою розвитку українського суспільства на основі визначення об'єктивної необхідності національної ідеї в органічному зв'язку із широкою кроскультурною спільнотою. Р.Агадуллін [2] у своїй праці подає таке визначення: «Полікультурна освіта – це нова освітня стратегія (новий напрям у педагогіці), що визначає структурно-змістову організацію навчально-виховного процесу, характер викладання шкільних дисциплін і методику

виховної роботи на основі принципу гуманізму, демократизму, культурного діалогу, урахування культурно-психічних чинників розвитку особистості». На думку науковця, вона полягає у формуванні особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів, що володіє розвинутим почуттям інших культур і поваги до них, що вміє жити в мирі й злагоді з людьми будь-яких національностей і віросповідань. Виходячи з вищесказаного дослідник визначив головні завдання полікультурної освіти педагогів:

1) глибоке й усебічне опанування учнями культури рідного народу, як обов'язкової умови прилучення до інших культур;

2) формування в учнів уявлень про розмаїття культур у світі й у нашій країні, розуміння внутрішнього прийняття рівноправності народів і рівноцінності їхніх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як чинника поступального розвитку світової цивілізації й самореалізації особистості;

3) створення умов для прилучення та інтеграції учнів до культури інших народів, переважно тих, які проживають в Україні;

4) побудова громадянського виховання на основі поліцентричної моделі національної культури, що забезпечує єдність громадянських та етнокультурних інтересів особистості;

5) виховання представників усіх національностей у дусі взаєморозуміння, довіри й толерантності, готовності до позитивного міжетнічного й міжкультурного діалогу;

6) формування й розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями інших культур”.

Підсумовуючи вищесказані тлумачення, можна зазначити, що полікультурна освіта – це освіта, що сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, яка зберігає свою ідентичність, прагне до поваги та розуміння інших культурно-етнічних спільнот, уміє жити в мирі, злагоді із представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп[1].

В Україні полікультурність є частиною національної культури. Полікультурна освіта розширює горизонти освітньої діяльності. Керуючись принципами такої освіти, педагоги мають виховувати повагу та визнання мов і культур усіх етнічних груп.

В цьому контексті стає цілком необхідною підготовка і удосконалення професійної майстерності нової генерації педагогічних кадрів, здатних здійснювати освітньо-виховну діяльність в умовах багатокультурного соціуму, глобалізації суспільних відносин. На сучасному етапі розвитку суспільства полікультурність є важливою складовою професійної компетентності.

Ми розуміємо професійну компетентність як «якісну характеристику ступеня оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю й передбачає усвідомлення своїх спонукань до такої діяльності, потреб і інтересів; прагнень і ціннісних орієнтацій; мотивів діяльності, уявлень про свої соціальні ролі, оцінку своїх особистісних властивостей і якостей як майбутнього фахівця, професійних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей, - регулювання на цій основі свого професійного становлення».

Проблему компетентності розглядали у своїх дослідженнях такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Р.Ануфрієва, П.Горностай, Ж.Делор, І.Єрмаков, Н.Кузьміна, Дж.Куллахан, А.Макарова, Ж.Перре, П.Симонов та інші. В їхніх працях увага спрямована на вивчення сутності і змісту, компетентності, розроблення шляхів і засобів її формування й розвитку в майбутніх і практикуючих учителів[6].

У державних документах, які відображають освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників педагогічних вузів, компетентність розглядається як готовність майбутнього вчителя виконувати свої професійні обов'язки відповідно до сучасних вимог теорії й практики, як знання та досвід діяльності в педагогічній галузі та як обізнаність молодого вчителя в педагогічній галузі.

Сучасна система освіти не може бути ефективною в разі, якщо вона не спирається на концепцію компетентності.

Компетентність – стан людини, коли вона здатна та належно кваліфікована для виконання чогось на прийнятному рівні. Це проміжний етап формування фахівця в „безперервному процесі вдосконалення” від початківця до досвідченого майстерного спеціаліста чи експерта. Це необхідний об’єм і рівень знань та досвіду у певному виді діяльності[5].

Значну увагу формуванню професійної компетентності вчителів приділяють науковці у системі післядипломної освіти. Т.Круковська пропонує формувати правову компетентність керівника закладу освіти І.Сингаївська, Т.Карпова основне завдання системи післядипломної освіти вбачають в підвищенні психологічної компетентності керівників освітніх установ. С.Іващенко пропонує звернути увагу на еколого-педагогічну компетентність. Формування кожної із зазначених компетентностей складають професійну компетентність педагога[4].

Однією з актуальних проблем, що постала сьогодні перед педагогічною наукою є формування полікультурної компетенції вчителів. Визначаючи ключові компетентності, Рада Європи особливого значення серед інших компетенцій, надає «компетентності, що стосується життя у полікультурному суспільстві, - розуміння відмінностей, поважне ставлення один до одного, здатність жити в мирі з людьми інших культур, мов і релігій».

Формування готовності до професійної діяльності в полікультурному середовищі має розпочинатися в стінах педагогічних вузів, а розвиток і подальше вдосконалення – у системі післядипломної освіти й у самоосвіті. Складність і мінливість сучасного життя ставить перед вчителем нові проблеми, які потребують компетентності вирішення. У цьому плані роль післядипломної педагогічної освіти важлива, адже більшість учителів, як молодих, так і з певним досвідом роботи нині не достатньо підготовлені до діяльності в умовах полікультурного середовища.

Система післядипломної освіти забезпечує освітян багаторівневою підготовкою. Поряд із загальноосвітньою та фаховою підготовкою, важливою є й соціокультурна, яка передбачає знання про культуру і мовний етикет держави, вміння розуміти і поважати європейські і світові традиції, мораль і звичаї народів.

Ця система поряд із надолуженням, оновленням і доповненням професійних та фахових знань, умінь нині має ще й формувати полікультурну компетентність педагогів. Більшість учених нині під полікультурною компетентністю особистості розуміють здатність людини жити і діяти в багатокультурному середовищі. Щодо полікультурної компетентності педагога, то вона полягає не лише в здатності жити й діяти в багатокультурному середовищі, а ще й у теоретичній і практичній готовності до здійснення професійної діяльності в такому суспільстві.

До основних компонентів полікультурної компетентності педагога ми відносимо:

- полікультурну грамотність (знання про розмаїття культур, що складають одне середовище, самопізнання, самоспостереження, розуміння властивостей середовища та його вплив на оточуючих, толерантний підхід до національних та культурних норм тощо);
- правильне використання знань, умінь, навичок з полікультурності у професійній діяльності (умілий підбір навчального матеріалу, форми методів і прийомів роботи з учнями, тем та проблем, які пов'язані з полікультурністю);
- професійно-особистісні якості вчителя (здатність розуміти внутрішній світ учнів, здатність активно впливати на учнів, вміння спілкуватись, любов до дітей, толерантність, відповідальність, доброта, інтелігентність, стабільність нервового стану тощо)[2].

Правильно організована робота в системі післядипломної освіти сприяє формуванню всіх структурних компонентів. Організувати процес навчання в системі післядипломної освіти треба таким чином, щоб педагог

усвідомлював необхідність здійснення професійної діяльності в полікультурному середовищі, мав необхідний рівень сформованих знань, умінь, навичок, бажання здійснювати цю діяльність, володів способами та прийомами, необхідними для полікультурної підготовки дітей, був працездатним, активним, врівноваженим, був у змозі створити атмосферу, яка б спонукала до розвитку творчості, вмів об'єктивно оцінити власну діяльність.

В умовах глобалізації різних сфер людського життя, демократичних та гуманістичних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, у контексті сучасної освіти, що спрямована на виховання вільної незалежної критично мислячої особистості проблема актуалізації полікультурної компетентності вчителів є особливо важливою.

Полікультурність оточуючого світу та соціального середовища – реальність. Перед сучасною педагогічною наукою та практикою виникла суперечність – готувати особистість до життя в умовах багатокультурності треба вже сьогодні, а фахівців, які б змогли це зробити – недостатньо. Подолання цього протиріччя можливе за умови підготовки висококваліфікованих педагогів, які б уже нині могли працювати в багатокультурному суспільстві.

Недостатньо розроблена і проблема готовності вчителів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища. Під такою готовністю ми розуміємо складну, цілісну, динамічну систему, яка поєднує комплекс мотиваційних, когнітивних, гностичних та інших компонентів, адекватних вимогам до педагогічної діяльності. Така готовність сприяє удосконаленню професійної майстерності. Від неї залежить здатність учителя жити і діяти в умовах полікультурного середовища. Готовність вчителя до професійної педагогічної діяльності в полікультурному суспільстві вказує на рівень розвитку полікультурної компетентності вчителя. Структурним компонентом полікультурної компетентності були визначені: полікультурна грамотність,

уміле використання знань, вмінь та навичок з полікультурності у педагогічній діяльності, професійно-особистісні якості вчителя.

Ці та цілий ряд інших проблем формування полікультурної компетентності вчителів потребують глибокого теоретичного обґрунтування, знаходження ефективних шляхів їх реалізації у практичній діяльності педагогічних працівників.

Література

1. Антипова Е. Полікультура і толерантність у системі освіти /Е. Антипова// Психолог. - №18-19. – С. 2-4.
2. Балл О.Г. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти // Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя / За ред. Балла О.Г. – Київ-Рівне, 1996. – С. 78-90.
3. Болгаріна В., Лощенова І. Культура і полікультурна освіта/В. Болгаріна, І. Лощенова // Шляхи освіти. – 2002. - №1. – С. 2-6.
4. Васильченко Л.В., Гришина І.В. Професійна компетентність керівника школи/Л. В. Васильченко, І. В. Гришина // Вид. група „Основа”,2006. – 208с.
5. Гончаренко Л.А. До питання формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи /Л. А. Гончаренко// Вересень. – 2005. - №4. – С.67-70.
6. Гусинский Э. Д. Психолого-педагогические проблемы повышения квалификации работников образования/Э.Д. Гусинский. –М.: 1993. – Вып. 2. –С. 3-13.